

DÜŞÜNCE KUTUPÇI

köklerden
geleceğe

Nisan
2 0 2 1

14.
Sayı

16 Yıl Sonra: Nalçık Saldırısı Bize Ne Anlatıyor?

Gerige Talha

13 Ekim 2005 tarihinde Nalçık, 2004 yılında gerçekleşen Beslan okul katliamından sonra Kuzey Kafkasya'da gerçekleşen en korkunç saldırıya tanık oldu. O zamanlar Rusya Federasyonu Başsavcılığı görevini üstlenen Ivan Sydoruk tarafından imzalanan iddianameye göre 13-14 Ekim gecesi en az 205 militan İçişleri Bakanlığı (MIA) binalarına, Kabardey-Balkar FSB'sine, havaalanına ve kamu ve askeri tesislere eş zamanlı olarak saldırı düzenledi. 35 kolluk kuvveti ve askeri personel, 14 sivil ve 92 saldırgan hayatını kaybetti. 129 kolluk kuvveti ve 66 sivil ise yaralandı (Caucasian Knot, 2012). Saldırıyı iki İslami (!) grup (Yarmuk ve Kafkasya Cephesi) ve Şamil Basayev üstlendi (Maniar 2015). Araştırmacılar, saldırının Aslan Mashadov, Şamil Basayev, İlyas Gorckhanov, Anzor Astemirov, Hattap, Abu Al Valid ve Abu Dzeit'in emirleriyle gerçekleştirildiğini aktardı. (Caucasian Knot, 2012). Saldırıdan sonra 2000'den fazla kişi tutuklandı. Fakat tutuklananların çoğunun saldırıyla alakası yoktu.

2007 yılı eylül ayında birleştirilmiş ceza davası mahkemeye getirildi. Davanın mütalaası 2008 yılında başladı. 57 sanık, terörizm, eşkıyalık, silahlı isyana katılım, organize suç örgütüne katılım, cinayet ve kolluk kuvvetlerini öldürmeye teşebbüs suçlarından yargılandılar. 21 Nisan 2009'da yapılan duruşmada iddianamenin açıklanmasından sonra sanıkların çoğu suçlamaları kabul etmediklerini ifade etti. Bazı sanıklar suçlarını yalnızca Rusya Federasyonu (RF) Ceza Kanunu'nun 222. maddesi ve silah bulundurma hakkı altında kabul ettiklerini belirtirken bazı sanıklar ifadelerinin baskı altında alındığını ifade ettiler. Sanıklar, aynı ifadeyi 9 Ekim 2012 tarihinde yapılan son duruşmada da özellikle tekrar ettiler. Sanık avukatları iddianamenin gerçeklerden öte varsayımlar ile oluşturulduğunu belirtti ve müvekkillerinin suçsuz olduklarını kanıtlayacaklarını ifade ettiler (Caucasian Knot, 2012). 9 yıl sonra, 2014 yılının aralık ayında üç yargıçtan oluşan kurul, 57 sanığın tamamını suçlu buldu ve beşi müebbet olmak üzere sanıkları ağır hapis cezasına mahkum etti (Maniar, 2015). Kasım ayında davası ayrı olarak sürdürülen bir sanık da suçlu bulundu.

İnsan hakları savunucularına göre saldırı Müslümanlara yapılan baskılar ile kışkırtılmıştı. İnsan Hakları Merkezi (Memorial) saldırının 5. yılında yaptığı çağrıda (appeal), yaşanan trajedinin suçunun sadece silahlı isyan çağrısı yapan kişilerde olmadığını, aynı zamanda kolluk kuvvetleri, Cumhuriyet'in o zamanki politik liderleri ve Kabardey-Balkar toplumunda da olduğunu belirtmiştir (Caucasian Knot, 2012).

İnsan Hakları Merkezi personeli tarafından saldırı hakkında soru sorulan Kabardey-Balkar sakinleri, trajedinin ana nedeni olarak milis vahşeti ve cezasızlığından bahsettiler. Onlara göre Cumhuriyet'te Vehhabiliğe karşı mücadele genel olarak Müslümanlara yönelik zulme dönüştü (Caucasian Knot, 2012).

Caucasian Knot muhabirine verdiği röportajda Valery Khatazhukov, "Mahkeme tarafsız olsaydı olayın nedenlerini anladık. Maalesef duruşma bize böyle bir umut vermiyor." dedi. Bunun yanında Valery Khatazhukov, terörizmle ilgili davaların jüri yargılamasından çıkarılmasına uygun olarak mevzuatta yapılan değişikliklerin de değerlendirmeyi geciktirdiğini ve davayı siyasileştirdiğini vurguladı. Ayrıca, Rus adalet tarihinin en büyük davası olmasına rağmen davaya yerel ve federal medyanın birkaç istisna dışında ilgi göstermediğini belirtti (Caucasian Knot, 2012).

Saldırıya sert müdahale edilmesi ve 2014 yılında ağır cezalar verilmesi Kabardey-Balkar'daki şiddet döngüsünü kırmadı. 2014 yılında en az 40 kişi öldü. Kuzey Kafkasya'daki şiddetin ana nedeni olan Müslüman gençlere yönelik taciz saldırı sonrasında da devam etti. 2015 yılı temmuz ve ağustos aylarında Nalçık'te yapılan terörle mücadele operasyonları kapsamında bir düzineden fazla insan öldürüldü. Temmuz ayında gerçekleştirilen operasyonda biri doktor olmak üzere 6 kişi öldürüldü. Daha sonra öldürülen kişilerin IŞİD militanları ile bağlantıları olduğu iddia edildi (Maniar, 2015).

Dava ile ilgilenen bağımsız gazeteci ve Yabloko parti aktivisti, Timur Kuşayev 31 Temmuz 2014 tarihinde kayboldu ve ertesi akşam Nalçık banliyösünde ölü olarak bulundu. Kuşayev'in vücudunda herhangi bir şiddet izi bulunmazken otopside kolunda bir iğne izi çıktı. Kuşayev gazetecilik faaliyetleri ve insan hakları ihlallerine karşı duruşundan dolayı tehditler almaktaydı (Guşips, 2014). Bu tehditler ve kolunda çıkan iğne izi öldürüldüğü iddiasına ağırlık kazandırmaktadır.

Nalçık saldırısı üzerinden 16 yıl geçti. Bu trajedinin bize ne anlattığı oldukça önemli çünkü Kuzey Kafkasya şiddet sarmalından kurtulmuş değil. Meseleyi sadece "terörizm" ve "radikallik" üzerinden ele almak, meseleye neden olan dinamikleri anlamamızı engelliyor. Çeçenistan'da süren savaşın geniş bir zamana yayılması ve Putin'in iktidara gelmesiyle yapılan sert müdahale ile Çeçen mücadelesinin radikalleşmesi, diğer Kuzey Kafkas şehirlerinde dini hayat üzerinde bir kırılma yaratmıştı. Bu durum cumhuriyetlerden bazı kişilerin Çeçenistan'daki savaşa katılmasına neden oldu. Bu durum RF'nin işine yaradı ve bölgede Müslüman olan herkesi Vahhabilikle yaftaladı. Bu da Müslümanların üzerindeki baskıyı arttırdı. Baskı da gençleri radikalizmin kucağına attı. O nedenle "bölge neden radikalleşti" diye düşünürken, Çeçenlere karşı yürütülen vahşi savaş politikasını göz ardı etmemek gerekiyor. Çünkü bölgede ortaya çıkan radikalleşme, kendiliğinden ortaya çıkan bir durumdan öte bilinçli politikaların sonucu. Fakat burada Çeçen mücadelesinin sorumluluklarını da göz ardı etmemek gerekiyor. 2. Çeçen Savaşı ile birlikte Kuzey Kafkasya İmamlığını yeniden oluşturmak için Orta doğu kaynaklı İslami köktendinciliğin (radikal dinciliğin) sloganlarının kullanılması ve bölgeye gelen yabancı İslami (!) militanların engellenmemesi (Foxall, 2018) Çeçen mücadelesinin eleştirilmesi gereken noktaları. Her mücadelenin asıl sorumluluklarından biri de radikalizm ile arasına mesafe koymaktır.

Resul Kudayev'in Kafkasya Forumu ile yaptığı röportaj (KF, 2015), saldırıya giden süreci anlamak ve sorumluları görmek açısından önemli. Zira Kudayev bu söyleşide "ne yapmalıydık ne yapmamalıydık" diye özeleştiri yapıyor. Ona göre halkın gündeminden uzaklaşma ve süreç içerisinde politikleşmenin engellenememesi, Kabardey-Balkar'da yaşanan şiddetin en büyük nedeni. Saldırıya halktan destek gelmedi lakin saldırının zararlarını bölgedeki tüm insanlar ödedi. Bölgede en temel ve masum dini söylem ve hareket bile tehdit olarak görülmeye başlandı. Aslında bu, Putin RF'si açısından oldukça arzulanan bir durum. Bölgede gerçekleşen bu gibi hareketler RF'nin kendi baskı araçlarını daha egemen kılmasına bahane sağlıyor. Örneğin, 2004 Beslan okul katliamının ardından Putin'in bir dizi küçük güvenlik tedbirlerine ilaveten, Rusya'nın bölgesel valilerin atanmasında merkezileşme ve seçim sisteminde iktidar partisine etkin şekilde ilave güç sağlayan revizyon ilan etmesi bunun en çarpıcı örneği (Foxall, 2018). Uluslararası hukukun temeli olan "suçun şahsiliği" ilkesinin de çiğnenerek isyancı ailelerinin de suçlu olarak gösterilme çabası da RF'nin bölgede gücünü artırmasının bir yolu olarak gösterilebilir (KF, 2011). Diğer önemli bir çıkarım ise bölgedeki radikallikle mücadelenin hukuk dışı yollarla yapılarak korku yaratılmaya çalışılmasıdır. Bu çıkarım da radikallikle mücadelenin nasıl yapay bir temel üzerine inşa edilmeye çalışıldığının önemli bir göstergesi.

¹Rusya Federal Güvenlik Servisi

Kaynakça

Maniar, A. (2015), "Lesson not learned in Kabardino-Balkaria", <https://www.opendemocracy.net/en/odr/lessons-not-learned-in-kabardino-balkaria/>, Erişim Tarihi: 12 Ekim 2015

Caucasian Knot (2012), "Anniversary of attack on Nalchik: 7 years after tragedy", <https://www.eng.kavkaz-uzel.eu/articles/22534/>, Erişim Tarihi: 12 Ekim 2012.

KF (2015), "Söyleşi: Resul Kudayev", <http://caucasusforum.org/2011/09/05/soylei-resul-kudayev/>, Erişim Tarihi: 5 Eylül 2011.

KF (2011), "KB parlamentosu isyancı ailelerini cezalandırmak istiyor", <http://caucasusforum.org/2011/04/01/kb-parlamentosu-isyanc-ailelerini-cezalndrmak-istiyor/>, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2011.

Foxall, A. (2018), Sovyet Sonrası Rusya'da Etnik İlişkiler, çev: Serkan Özdemir, 1. Baskı, Mart, Ankara: Koyu Siyah Yayıncılık.

Guşips (2014), "Kabardey Balkar'da gazeteci cinayeti: Timur Kuashev öldürüldü", çev: Didem Şahin, <http://www.gusips.net/news/7371-kabardey-balkarda-gazeteci-cinayeti-timur-kuashev-olduruldu.html>, Erişim Tarihi: 2 Ağustos 2014.

ÇERKESLERİN DİN SERÜVENİ ÜZERİNE

Kuşha Dimaze

Söz konusu toplum olduğunda akla gelen unsurlardan biri olan din, kişinin Tanrı ile ve diğer etmenlerle ilişkilerini belirleyen, kurallar koyan bir bütündür ve bu hali itibarıyla toplumdan ayrı düşünülememektedir. Tabiri caizse din bir yaşam tarzıdır. Öte yandan sürekli gelişen ve değişen dünya içerisinde her türlü olgu ve sistem bu değişime ayak uydurmakta ve kendini yenilemektedir. Burada toplumsal bir varlık olan insanın, sürekli değişen ve gelişen yapı içerisinde kendisinin de değişmesi ve yeni kültürlerle açık olduğu gibi yeni dinlere de açık olması söz konusudur. Bu nedenledir ki tarihte pek çok farklı din mevcuttur ve toplumların özel tarihlerinde de çeşitli dinlere inanmış oldukları görülmektedir. Bu durum çok tabii bir ilerleyiştir ve bu çalışmada bir Kafkas toplumu olan Çerkeslerin dini serüvenleri ele alınacaktır.

Din “religere” ya da “religare” kökünden türemektedir. Religere kelimesi ile bir işi tekrar yapabilme ifade edilirken, ibadetlerin tekrar tekrar yapılmasına vurgu yapılmaktadır. Religare ise bağlanmak anlamına gelmektedir ve tanrıya olan bağlılık ifade edilmektedir (Kılıç ve Ağçoban, 2013: 224). Gordon Marshall’ın Sosyoloji Sözlüğü’nde ele aldığı tanım ile din, “*kutsal fikrine dayalı olan ve müminleri bir sosyo-dinsel topluluk içinde birleştiren bir inançlar, semboller ve pratikler kümesidir.*” Batılı bilim insanlarının ürünü olan din sosyolojisi dini tanımlarlarken bir tanrı olgusundan ziyade kutsala atıf yapmaktadırlar (Marshall, 1994: 156). İslam bilginlerinden olan M. Hamdi Yazır ise dini, “*akıl sahiplerinin hüsn-ü ihtiyarlarıyla bizzat hayır ve nimete sevk eden bir vaz-ı ilahi, şeriat ve millet, beşerin ihtiyari fiillerinin hayır ve saadet gayesine doğru cereyanını temin eden bir yol, bir kanun, bir amel-i manevi*” şeklinde ifade etmiştir. Şüphesiz İslam dini için söylenen bu ifadenin dışında, Çağdaş Batılı araştırmacılar dinin, ferdi tecrübe, zihni tezahür, içtimai elemanlar gibi unsurlarla icra edildiğinden bahsetmektedirler (Akdoğan, 2010: 7-8; Wuthnow ve Berger, 2002: 9). Elbette ki pek çok farklı tanımı ve açıklaması olsa da din genel manada bir yaratıcıya, bir üst iradeye itaat etmeyi ifade eden ve kişilerin hayatlarında düzenlemeler yapan bir olgudur.

Kökenleri Kafkasya’ya dayanan Çerkesler, Kafkasya’nın köklü halklarından biridir. Ancak pek çok kaynakta Çerkeslerin kökeni Hatulara kadar götürülmektedir. Burada önemli nokta Çerkeslerin dini serüvenlerinin bilinen bu en eski noktadan başlatılacak olmasıdır. Hatular kendi içlerinde ölüm, doğum, ay, güneş, hava ve rüzgâr gibi çeşitli olayları farklı farklı yönlendiren çok tanrılı bir inanca sahip olmuşlardır (Tsağua, 2016: 22). Çerkeslerin en bilinen destanı olan Nart destanında Çerkeslerin mitolojik inançlarına yer verilmektedir (Kaya, 2015: 65). Bir başka kaynak¹ bahsedilen mitolojik inançların Hatular dönemindeki inançlar olduğuna yönelik bilgi içermektedir. O halde Nart destanında rastlanan tanrı (tha), büyük tanrı anlamında kullanılan Thaşho’dur. Bu baş tanrı dışında doğa olaylarını yöneten, sağlık veren, esirgeyen, cezalandıran, bereket veren, ruhları yöneten, çiftçileri koruyan, koyunları koruyan, avcılara ve çobanlara yardım eden gibi pek çok tanrının olduğuna inanmışlardır. Birkaç isim örneklendirmesi yerinde olacaktır. “Şıble”: Yıldırım tanrısı, “Thağalace”: Bereket tanrısı, “Wvatha”: Gök tanrısı, “Amış”: Hayvanları koruyan tanrı, “Tlepş”: Ateş ve demir tanrısı, “Debeç”: Tlepş’in ustası, “Premethaj”: Ateş tanrısı, “Pakue Dame”: Yaşlı büyücü, yarı tanrı (Kaya, 2015: 65-66). Burada yine bir noktaya dikkat çekmekte fayda vardır. Çerkeslerin bahsi geçen dönemlerde büyüye önem verdikleri kaynaklarda geçmekte olup bu çalışma için yapılan araştırmalarda, incelenilen kaynaklarda daha fazla bilgiye ulaşılamamıştır.

Yukarıda bahsedildiği üzere Çerkeslerin tarihinde çok tanrılı dinler yer almaktadır ve tek tanrılı dinlerin yaygınlaşmasıyla birlikte her ne kadar çok tanrılı dinler etkisini yitirse de tamamen yok olmamıştır. Hristiyanlığın gelmesinden kısa bir zaman sonra Hristiyanlığın görülmeye başlandığı Kafkasya topraklarında, hala ateş yakıp büyüler okunarak dua edildiği ifade edilmektedir (www.cerkesya.org). Burada Jaimoukha'dan aktaran Besleney, Çerkeslerin inandıkları inanç sistemlerini kronolojik olarak şöyle aktarmaktadır: “animizm, paganizm, politeizm, Hristiyanlık ve İslam” (Besleney, 2016: 50).

Hristiyanlığın Kafkaslara gelmesi konusunda yine Jaimoukha'dan aktaran Besleney, 6. ve 12. yüzyılları referans gösterirken Yalçın Kaya bu tarihi 5. yüzyıla hatta daha erkene çeken satırlara yer vermektedir. 5. yüzyılda kurulan bağımsız bir Gürcü kilisesinin etkisi ile başlayan misyonerlik hareketlerinin Kafkasya'ya yayılması ile Çerkeslerin Hristiyanlık ile tanıştığı ifade edilmektedir. 6. yüzyıla gelindiğinde Bizans İmparatoru I. Justinianus döneminde Hristiyanlık Çerkesler arasında iyice yaygın halde bulunmaktadır (Besleney, 2016: 51; Kaya, 2015: 72- 73).

M.S. 8. yüzyılda Derbend'in Araplar tarafından işgal edilmesi ile birlikte İslam dini Kafkasya topraklarına giriş yapmış bulunmaktadır. Öncelikli olarak Doğu Kafkasya ve Çeçenistan bölgesine giriş yapan İslam dini Batı ve Orta Kafkasya'ya 18. yüzyılda anca ulaşabilmıştır. Yine de en büyük Çerkes boyu olan Kabardeyler İslam dinini 19. yüzyılda en son kabul edenler olmuşlardır. Bahsedilen bölgede İslam'ın yaygınlaşmasına olanak sağlayanlar Kırım Tatarları olmuştur. Bölgede dini eğitim veren okullar açmışlardır. İslamiyet bölgede yaygınlaşmasına rağmen Çerkesler Hristiyanlık, Animizm ve İslamiyet'in karışımından oluşan karışık bir inanç sistemine bağlı kalmışlardır. Yazısız toplumsal kuralları içeren “Habze”nin izin verdiği ölçüde dini terimleri hayatlarının içerisine almışlardır. Bu noktada Çeçenistan'da ortaya çıkan ve Ruslar ile mücadele etmede önemli bir değer haline gelen “müridizm” dahi İslam'a olan ilgiyi artıramamıştır. Çerkes halkının tam olarak Müslümanlaşmaya başladığı zamanlar Osmanlı ile başlatılan ilişkiler sonrası döneme tekabül etmektedir (Besleney, 2016: 51; Kaya, 2015: 78-79).

¹Bknz: Kalaycı, İ. (2015). Tarih, Kültür ve İktisat Açısından Çerkesya (Çerkesler). Avrasya Etüdları 47/2015, 71-111. Nisan, 20, 2021, Dergipark Veritabanı

Kaynakça

- Akdoğan, S. (2010). Gelenekselci Ekole Göre Din Ve Modernleşme: Réne Guénon Örneği (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul
- Besleney, Z. A. (2016). Türkiye'de Çerkes Diasporasının Siyasi Tarihi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Çerkeslerde Dini İnançlar, (b.t.). Nisan 20, 2021, <http://www.cerkesya.org/kafkasya/kultur/kafkasya-kulturu/item/1538-cerkesler-de-dini-inanclar>
- Kaya, Y. (2015). Çerkesler I Tarih- Mitoloji- Gelenek. İstanbul: Baskı Evi Matbaa
- Kalaycı, İ. (2015). Tarih, Kültür ve İktisat Açısından Çerkesya (Çerkesler). Avrasya Etüdları 47/2015, 71-111. Nisan, 20, 2021, Dergipark Veritabanı
- Marshall, G. (1994). Sosyoloji Sözlüğü. (1994). (Çev: O. Akınhay ve D. Kömürcü). Ankara: Ertem Matbaası
- Tsağua, N. (2016). Adige Tarihi. İstanbul: Arpa Yayıncılık Wuthnow, R.J. & Berger, P.L. (2002). Din ve Modernlik - Toplumbilim Yazıları- (A. Çiftçi, Çev.). Ankara: Ankara Okulu Yayınları

Çerkes-Abhaz Kültüründe Anne¹

Wazba Abdulkadir

Kaderi bir, iki halk: Çerkesler ve Abhazlar... Ayıramam bu kardeş halkları. Çapraz okumalar yaparak tespiti ihtiyacı duymayan benzerliklerini ve nadir de olsa farklılıklarını kendim görmek isterim. Çerkes ve Abhazların temel ortak noktası Kuzey Kafkasya halklarından olmalarıdır. Kuzey Kafkasya denince kadim kültür, insani ahlak ve zengin dil coğrafyası akla gelir. Okuduğum kitapların hemen hepsinde bu mefhumlar hakkında alıntılar ve atıflar yapıldığını gördüm. Kitaplardan kültür ve ahlaka dair aldığım notlar üzerine bir seri yazılabileceğini fark ettim. Bu seriye hayatın en önemli parçalarından olan “anne’den başlamak istedim. “Annenin kültürümüzde rolü nedir? Annenin kültürel hakları nelerdir?” gibi sorulara kitaplardan alıntılarla cevap bulmaya çalışıp konu hakkında bilgileri birleştirerek müşterek bir yazı kaleme aldım:

Anne nedir? Çocuk sahibi her kadına anne denir, en kısa tabirle. Abhazlar için ise bu durum farklıdır. “Annem” sözü ne kadar genç olursa olsun anne soyundan gelen her kadına hitap etme biçimidir. Aynı soydan gelmek aynı soyadını taşımak demektir. Yani bir Abhaz genci annesiyle aynı soyadını taşıyan her kadına “annem” diye hitap eder. Sadece sözlü bir yüceltme değildir bu. Abhazlar annelerinin akrabalarına da çok değer verir. Buna verilebilecek en güzel örnek, amca/hala oğluna “kardeş” ama dayıoğluna “dayı” denilmesidir. Dayı soyundan gelen erkekler baba tarafından aynı derecede yakın olan erkeklere nazaran önceliklidir. Kendileri dayı kabul edilir ve onlara Abhazca “anşa” denir.

Dayı demişken, Abhaz toplumunda erkek kardeşin önemini anlatan bir halk hikayesi paylaşmak istiyorum: Bir kadın eşi, çocuğu ve erkek kardeşiyle bir kayığa binerek nehre açılmıştır. Kayık alabora olur ve kadın hariç herkes düşer. Kadın önce erkek kardeşini kurtarır. Bu esnada çocuğu ve eşini ise kaybeder. Olaydan sonra kadına sorulur: “Neden ilk erkek kardeşini kurtardın?” Cevabı şudur: “Bir daha eşim ve çocuğum olabilir ama bir daha erkek kardeşimin olması mümkün değil.” Bu olay yaşanmış mıdır bilemiyorum ama bu konuda toplumun ruhunu yansıttığına inanıyorum.

“Kadın, bir toplumun terbiye ölçüsüdür.” derler. Bazı tarihi kaynaklarda da geçer: Çerkesler, Kafkasya’da kızlarını başka halklardan insanlarla evlendirirmiş ama onlardan gelin almazmış. Sebep olarak, “Yetiştirdiğimiz kızların gittikleri yerlere yakışacağına dair herhangi bir şüphemiz yok. Lakin aldığımız gelinin toplumumuza yakışacağına kesin bir güvenimiz yok.” derlermiş.

Ek olarak, soyadı özgürlüğüne de sahiptir kadın. Evlendiği kişinin soyadını almaz, kendi soyisimleriyle çağrılır. Son derece değer verilir kadına. İsmi ile seslenmek bir tür teklifsizlik kabul edilir. “Kendi anneni seviyorsan başkalarının annelerini incitme.” düsturuyla bakılır kadın şahsiyetine, buna göre hareket edilir. Kötü söz söylemek bir yana, onları incitmemek için uğraşılır.

Anne... Sevinirken de üzülürken de her zaman ve her yerde bizimledir.

¹Bu yazıda Sula Benet’in, “Abhazlar: Kafkasların Uzun Ömürlü İnsanları” ve Zekeriya Zihni’nin “Çerkesya’da Terbiye ve Sosyal Yaşayış” kitaplarından yararlanılmıştır.

²Abhaz ve Çerkes kelimeleri, bilginin alındığı kitaba göre yazılmasına özen gösterilmiştir.

Tokat'ın Kafkasyalı Yerleşimleri

Derleyen: Gonepş'ey Janbek

Bu çalışmada Tokat'ın ilçelerinde mevcut olan Kafkasyalı/ Kafkas muhaciri yerleşimleri derlenmiştir. Çalışmada Kuzey Kafkasya halkları ayrı ayrı değerlendirilip mikro adlara (Abzeh, Kabardey/ Aşuva, Aşkarıva vb.) girmeden kavim adlarıyla (Çerkes, Abaza, Kumuk, Karaçay vd. şeklinde) belirtilmiştir. Çalışmamızda "Çerkes" adı yanlışlıklardan uzak olarak doğru ve orijinal tanımı üzere yalnızca Adıge kavmini adlandırmak için kullanılmıştır. Muhacir Kuzey Kafkasya halklarının yanı sıra Güney Kafkas halklarından Gürcü ve Lazların mesken edindikleri yerleşimler de çalışmamızın içinde bulunmaktadır. Ancak bu yerleşimlerde bulunan Gürcü ve Lazların bir kısmı Gürcistan Batum'dan bir kısmı Doğu Karadeniz'den bulundukları yerlere göç etmişlerdir. Doğu Karadeniz bölgesi Kafkasya'ya dahil olmasa da bu iki kavmin Güney Kafkas kavimleri oldukları ve Güney Kafkas dillerinden Lazca ve Gürcüceyi konuştukları için çalışmamıza dahil edilmişlerdir. Bunlara ek olarak Dağıstan, Gürcistan ve Azerbaycan'da yaşayan ve oralardan Osmanlı devletince önce Kars'a yerleştirilen ve daha sonra da Kars'tan Tokat, Sivas ve Amasya gibi illere göç eden Karapapak Türkleri (Terekemeler) de çalışmamıza dahildir.

Merkez ilçeden sonra ilçeler alfabetik sıraya göre listelenmiştir. Alt yerleşimler, bağlı oldukları ilçelerin altında keza alfabetik sıraya göre listelenmiştir. Ancak daha düzenli ve anlaşılır olacağı düşünüldüğünden, sırayla, Çerkes, Abaza, Karaçay, Nogay, Dağıstanlı (Lezgi, Kumuk, Avar), Gürcü, Laz, Karapapak yerleşimleri yine kendi içlerinde alfabetik sırayla listelenmiştir.

Bazı yerleşimler farklı Kafkasyalı grupların bir arada yaşadığı yerlerdir. Bazı yerleşimler ise Kafkasyalılar ile Kafkasyalı olmayan toplulukların bir arada yaşadığı yerlerdir. Bu ilk durumda o yerleşimde yaşayan farklı Kafkasyalı grupların adları yazılmış olup ikinci durumdaki gibi yerleşimlerde Kafkasyalı olmayan toplulukların adları yazılmamıştır.

Çalışmanın kaynağı şahsi gözlem, index.anatolicus / Türkiye Yerleşim Birimleri Envanteri (nisanyanmap.com) ve Gonepş'ey Selahattin Polat, Thazepl Murat Özdemir, Şogen Ponej Nurullah ve Mahir Furkan Ertan'ın sözlü anlatımlarıdır.

Parantez içindeki yerleşim adları o yerleşimlerin eski ve/veya halk ağzındaki adlarıdır.

Merkez || Alan : Çerkes | Avlunlar (Ortaköy) : Çerkes | Batmantaş : Çerkes | Çamağzı (Cincife) : Çerkes | Gülpınar (Jobatırhable) : Çerkes | Hanpınar (Vugohable) : Çerkes | İhsaniye (Botosey) : Çerkes | Ortaören : Çerkes | Pınarlı (Kürtpınarı/ Elegohable) : Çerkes | Sevindik (Odaba) : Çerkes | Tekneli : Çerkes | Uğrak (Eyreb) : Çerkes | Karakaya : Laz | Yenice : Laz |

Almus || Gümeleönü (Tomara/ Gaziguaje) : Çerkes | Çilehane : Karaçay | Göltepe : Laz |

Artova || Altıntaş : Çerkes | Taşpınar (Abughable) : Çerkes | Yağcımusa (Marguşey) : Çerkes |

Erbaa || Canbolat : Çerkes | Hacıali : Çerkes | İverönü : Çerkes | Kart Osman (Osmanköy) : Çerkes | Kavalcık : Çerkes | Kızılcubuk : Çerkes | Kozlu : Çerkes | Meydandüzü : Çerkes | Oğlakçı : Çerkes | Çerkezfındıcak (Tramkit) : Abaza | Zoğallıçukur : Gürcü |

Niksar || Camidere : Çerkes | Hacı : Çerkes | Musapınar : Çerkes | Şahnalın : Çerkes | Akıncı : Gürcü | Asar : Gürcü | Köklüce (Fazlı) : Gürcü | Mercimekdüzü : Gürcü | Muhtardüzü : Gürcü | Musapınar : Gürcü | Oluklu (Pöhrenkli) : Gürcü | Osmaniye : Gürcü | Örenler : Gürcü | Sorkun : Gürcü | Ustahasan : Gürcü | Tepeyatak : Gürcü |

Pazar || Beşevler : Çerkes | Çayköy : Çerkes, Laz | Kaledere : Çerkes | Manastır : Çerkes | Menteşe : Çerkes | Taşlık : Çerkes | Ballica (Abayıl) : Avar, Lezgi | Doğancalı : Dağıstanlı (Lezgi?) | Ovacık : Dağıstanlı (Lezgi veya Avar) | Tatar : Kumuk |

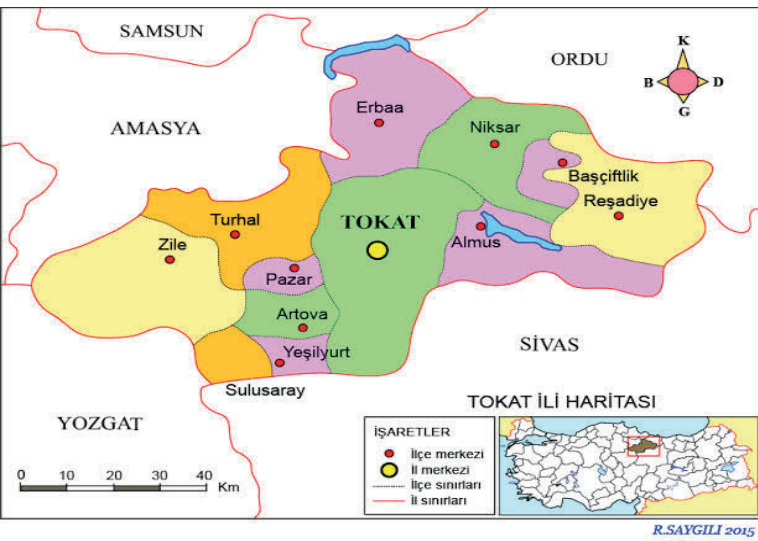
Sulusaray || Alanyurt : Çerkes | Alpudere (Gebakhuey) : Çerkes | Ilıcak (Çermikönü) : Çerkes, Karaçay, Kumuk | Arpacıkaraçay : Karaçay |

Turhal | Arzupınarı (Hapejeyhable) : Çerkes | Asarcık (Vunerigohable) : Çerkes | Bağlarpınarı (Tsughable) : Çerkes | Bahçebaşı : Çerkes | Gümüştop (Dazya) : Çerkes | Hamidiye (Hamade) : Çerkes | Kalaycık : Çerkes | Kızılkaya : Çerkes | Kuzalan (Hagunhable) : Çerkes | Ortaköy : Çerkes | Ataköy : Kumuk, Nogay | Akbuğday (Zamayir) : Avar | Üçgözen (Dağıstan) : Kumuk |

Yeşilyurt || Çerkezdanişment (Doğanca/ Hatukşugoev) : Çerkes | Kavunluk : Çerkes | Çırdak (Dirmickit) : Abaza |

Zile || Çayıroluğu (Şenibey) : Çerkes | Güzelbeyli (Silis) : Çerkes | Hasanağa : Çerkes | Reşadiye : Çerkes, Lezgi, Karapapak (Terekeme), Gürcü(?) | Yeniderbent (Çerkez Derbendi) : Çerkes | Dağıstanlı Kazıklı (Kılıçkit / Kılıçgua-je) : Abaza | Uğurluören (Zelhadin/ Kamardkit) : Abaza | Çiçekpınar : Karapapak | Fatih : Karapapak | Hatıppınarı Karapapak | Osmanpınarı : Karapapak | Süleymaniye : Karapapak | Turgutalp : Karapapak |

Sonuç: Tokat ili toplamında 90 adet Kafkasyalı yerleşimi tespit edilmiştir. Farklı Kafkasyalı kavimlerin bir arada yaşadığı yerleşimler orada yaşayan kavimlere ayrı ayrı dağıtıldığı takdirde; 55 adet Çerkes, 4 adet Abaza, 3 adet Karaçay, 10 adet Dağıstanlı (Kumuk+Lezgi+Avar), 1 adet Nogay, 13/14 adet Gürcü, 4 adet Laz, 7 adet Karapapak yerleşimi tespit edilmiştir.

Soru 1: Kendini bize tanıtabilirmisin?

Cevap: Ben Blan Jaloqua. Hollanda'da yaşayan bir Çerkes'im. 37 yaşında evli ve iki çocuk babasıyım. İom UN için 10 yıl çalıştım. 8 yıldır Avrupa'dayım, daha öncesinde Ürdün'de yaşıyordum. Hasselt Üniversitesinde bilgi yönetim sistemleri üzerinde master yaptım. İşimin yanı sıra Çerkes kimliği üzerine de uğraşıyorum. Müzikle ilgileniyorum, Çerkes Gençlik Organizasyonunun (Circassian Youth Organization) ve Hollanda'daki derneğin başkanıyım.

Soru 2: İş ve hobi olarak neler yapıyorsun?

Sorunun cevabına "gupsisedergi.com" adresinden ulaşabilirsiniz.

Soru 3: Daha önce vatanda bulundun mu?

Cevap: İlk kez 18 yaşımdayken ziyaret ettim. 2001 yılıydı. O zamanlar diasporadaki her ülkenin öğrenci gönderebilme imkânı vardı. Ürdün'den okumak için gitmiştim. Güzel bir tecrübeydi. Çerkesçeyi konuşuyordum ama pek iyi değildim. Akrabalarımı gördüm. Konuştuk, Çerkesçem çok iyi olmadığı için biraz utandım. İlk ziyaretim bana Çerkesliğin geleceği hakkında pozitif bir bakış açısına sahip olmamı sağladı. Anladım ki burası benim anavatanım çünkü herkes Çerkesçe konuşuyor. İlk ziyaretimden sonra en geç 2-3 yılda bir, bazı zamanlar ise yılda iki kez vatana gittim.

Soru 4: Eski ve modern Çerkesleri kıyaslayabilir misin?

Sorunun cevabına "gupsisedergi.com" adresinden ulaşabilirsiniz.

Soru 5: Diaspora ve vatandaki çerkeslerin arasındaki ne gibi benzerlikler ve farklılıklar gördünüz?

Cevap: Her ülkenin farklı bir hükümeti, farklı dilleri, milletleri, savaşları, politik tutumları var. Bu farklılar Çerkesleri de farklılaştırıyor. Arap ülkelerinde (Ürdün, Suriye...) bu farklılıklar çok bariz. İster istemez insanlar yaşadığı atmosferden etkilenir. İstisna olarak Kfar Kama, Reyhaniye ve Türkiye'deki 50-60 tane dışarıyla pek etkileşime girmemiş köyleri söyleyebilirim. Kafkasya'da ise federasyon var, bir etkisi olmaması mümkün değil.

Bir önceki soruda da söylediğim gibi son 10 yılda bir düzelim gerçekleşiyor. Halkımız birbirine daha yakın artık. Boşluklarımızı yavaş yavaş dolduruyoruz. Mesela ben Ürdünlü bir Çerkes'im eşim Türkiyeli bir Çerkes. Bu tarz evlilik gerçekleştirmiş, bir sürü de tanıdığım var.

Benzerlikler için ise şunu söyleyebilirim: Hepimiz aynı kökene sahibiz. Aynı ailenin birçok ülkede bulunması gibi kültürümüz de benzer.

Soru 6: Diaspora ve vatan arasındaki ilişkinin yeterleri olduğunu düşünüyor musun?

Sorunun cevabına "gupsisedergi.com" adresinden ulaşabilirsiniz.

Soru 7: Circassian Youth Organization'ın kurulma aşamasını ve neden böyle bir organizyon kurma kararı aldığınızı anlatabilir misiniz?

Cevap: Fikir şöyle geldi. Coğunuzun şehrinde bir dernek bulunuyor. Dernekteki gençler genelde dernekte bir işle meşgul, genellikle dans, bazen müzik. Ama iş karar alma, görev alma, gerçek aktivitelerde bulunmaya ve yönetime gelince gençler ortada yok. Herkes 60-70 yaş üzerinde bazen 40'a kadar düşse de durum böyle. Bu durum hakkında genel görüş ise şöyle: Yaşları var, bilgili kişi onlar, her şeyi bilirler... Fakat görüyorsunuz bazı dernekler hiçbir aktivite yapmıyor. Çünkü yöneticilerin teknoloji hakkında bir fikri yok.

Düşündüm ki gençler için bir dernek lazım, aynı zamanda network platformu. Şu anda 3 ana konu üzerine düşünüyoruz. Anadil, milli farkındalık, toplum olma bilinci. Organizasyonu geçen yıl kurduk, koronavirüsten dolayı gecikmeler yaşandı. Hollanda, Avustralya, Almanya, Kanada, Ürdün, Suriye, Türkiye, Amerika, İsrail ve vatandan katılımcılarımız var. Katılımcı sayısını önemsemiyoruz, sadece gerçekten bizimle çalışacak bir parça da olsa donanımlı kişileri organizasyona katıyoruz. İnsanları bir araya getirmek kadar sorunları önlemek de önemli. Her dernekte kavga çıkıyor, özellikle sosyal medyada. Genel de herkese kapımız açık ancak biz problem çıkarıcı insanlara daha önce yaptıklarından bahsediyor ve değişeceklerini söylerlerse bir şans daha tanıyoruz. Değişmemişlerse güle güle. Derneğimizde kavgaya ve saygısızlığa yer yok.

Daha önce Birleşmiş Milletler’de çalışma geçmişim olduğu için proje yönetimi konusunda uğraşıyorum. Şu anda projeler üzerine çalışıyoruz.

Soru 8: Bu organizasyonda ne tür aktiviteler yapıyorsunuz? Gelecek için planlarınız nelerdir?

Sorunun cevabına “gupsisedergi.com” adresinden ulaşabilirsiniz.

Soru 9: Anavatan ve diasporadaki derneklerle organizasyonunuz ve arasındaki ilişki nedir? Bununla ilgili organizasyonunuzun en büyük vizyonu nedir?

İlk olarak, bu, gençler arası bir iletişim ağı, o yüzden dünyanın her yerinden üye kabul ediyoruz. Bu organizasyonu kurduğumuzdan bu yana diğer derneklerle iletişim halindeyiz, onlara ihtiyacımız var. Mesela anavatandaki yeni bir organizasyon olan Ceres’i belki duymuşsunuzdur. Onunla işbirliği için iletişim halindeyiz. Oradaki diğer organizasyonlar da tarih kitapları üzerinde çalışıyor. Avrupa’daki diğer derneklerle de birlikteyiz, tanışıyoruz. Mesela Hollanda’daki dernek. Zaten üyesiyim. İki organizasyon arasındaki bağlantıyı da sağlıyorum. İleride daha fazla bağlantımız ve işbirliğimiz olacak. Dediğim gibi yeni kurulduk.

İkinci olarak, bizim vizyonumuz milletimizin iyiliği için çalışmak. Yani kültürümüzü, dilimizi, xabzemizi korumak ve geleceğimiz için çalışmak. Bu işi başlatanlardan birisi benim. Başlangıçta birkaç yaşlı insana bu organizasyondan bahsetmiştim. Beni tanıdıklarını ama bu Xase’yi neden yaşlılara değil gençlere yönelik yapmak istediğimi sordular. "Seni tanıyoruz ama Xabze’yi tamamen bildiğini düşünmüyoruz. Oraya katılan gençler de öyle olur" dediler. Onlara gençlerin derneklerle yeterince bağlantı kurmadığını, bunun için bir yol açacağımı, böylece ülkelerini, milletlerini, tarihlerini, dillerini öğreneceklerini, ayrıca yaşlılar ve gençler arasındaki bağlantıyı sağlayacağımızı söyledim. "Bizim amacımız derneklerdeki yaşlı-genç oranını dengelemek ve gençlerdeki Çerkeslik bilincini geliştirmek" dedim.

Soru 10: Organizasyonunuzun kaç üyesi var ve insanlar organizasyonunuzu destekliyorlar mı?

Sorunun cevabına “gupsisedergi.com” adresinden ulaşabilirsiniz.

Soru 11: Kuzey Kafkasya’daki halkların geneli için çalışan bir organizasyon musunuz?

Cevap: Biz organizasyon olarak Çerkesler üzerinde çalışıyoruz. Ancak bu ilerde diğer Kuzey Kafkasya halklarıyla çalışmaya çağımız anlamına gelmiyor. Ayrıca üyelerimiz içerisinde annesi Çeçen, Oset vs. olan insanlar da var. Bu kan ile ilgili bir şey değil ancak bizim vizyonumuz bu. İçeride Çerkesler için çalışıyoruz ama diğer halklara herhangi bir konuda yardım etmemiz gerekirse de ederiz.

Dünya Çerkes Gençlik Organizasyonu hakkında konuşmaya devam edelim.

Organizasyon Çerkeslerin yaşadığı tüm ülkeleri kapsıyor. Almanya, Belçika, Fransa, İsviçre... Nerede Çerkes yaşıyorsa. Benim yaşadığım ülkede yani Hollanda’da bulunan dernek dans ve birkaç başka aktivite haricinde çalışmıyor. Yani bu yüzden bu fikir geldi, gençler olarak doğru Xabze’yi elde etmek. Benim yaşadığım ülkede bazı şeyler çok farklı hale geldi. Mesela gelin aileyle oturamaz ve kapının kenarında bekler. Gelin her işi her şeyi yapmak zorunda gibi. Söylemek zorundayım bu Xabze değil. Xabze’de yaşlılara, kızlara, çocuklara saygı duyulur. Biz bunları araştıracağız ve insanlara bilinç kazanmaları için sunacağız. Bunları yapabilmek için kilit nokta esnek olabilmekte. Ne üzerinde konuşuyorsak konuşalım saygılı olabilmeliyiz.

Yaptığımız diğer bir proje de iş sahiplerinin, girişimcilerin, profesörlerin, dil bilimcilerin, çevirmenlerin aralarındaki bağlantıyı sağlayabilmek. Bizim tüm aktivitelerimiz şu üç ana hedefimize uygun olacak. Çerkesçe, Çerkes tarihi hakkında bilinci artır-gerekirse de ederiz.

Soru 12: Çerkes gelinlerinin kenarda beklemesi konusundaki görüşlerinizi açabilir misiniz?

Sorunun cevabına “gupsisedergi.com” adresinden ulaşabilirsiniz.

Meslekler

- 1 Тхаклуэ (Txaak'ue) → Yazar
- 2 УнэзыщI (Vunezij') → İnşaatçı
- 3 Егъэджаклуэ (Yeğecaak'ue) → Öğretmen
- 4 Іэээ (Əze) → Hekim
- 5 Дзэлэзэ, дзэлулъхъэ (Džē-eze, Džeutl̥ḥa) → Diş Hekimi
- 6 ЗыщIыж (Zij'ij) → Tamirci
- 7 Лыщэ (Liše) → Kasap
- 8 ПщафIэ (Pšaf'e) → Aşçı
- 9 ДзэлI (Džel') → Asker / Subay
- 10 Іэхъуэ (Ehue) → Çoban
- 11 ПхъащIэ (Phaa'j'e) → Marangoz
- 12 Гублащхъэдэс (Gublašḥadees) → Şoför

Ramazan Ayı Terimleri

- 1 Махуэшхуэ, Хьид (Mahueṣḥue, Hiid) → Bayram
- 2 НэщIмазэ (Nej'maze) → Oruç ayı, Ramazan
- 3 Зэдэгущэн (Zedegoṣen) → Paylaşmak
- 4 Хэщхъэн (Xeṣḥan) → İftar
- 5 Щэращ (Šeraaš) → Sahur
- 6 Коран еджэн (Koran yeecen) → Kur'an okumak
- 7 Нэмэз (Nemez) → Namaz
- 8 Щхъэузыхъ (Šhauzih) → Sadaka
- 9 Щхъэщэху (Šhaṣexu) → Fitre
- 10 НэщI (Nej') → Oruç

Atasözü

Хамэлэр Іэгъэзагъэ щхъэкIэ гугъэзагъэкъым.

(Хаame-er egezaage ṣhak'e gugezagek'im.)

El (yabancı) yapar ama içten yapmaz.

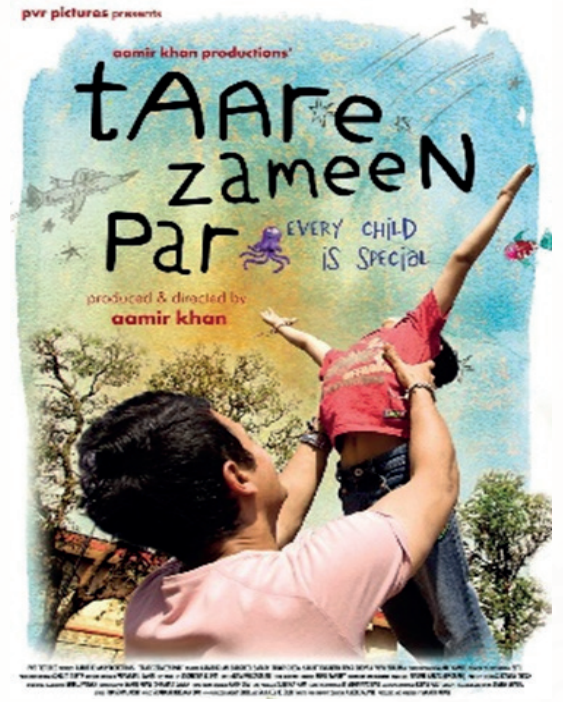

TAARE ZAMAAN PAR (HER ÇOCUK ÖZELDİR)

Blenemih Zeynep

Film Künyesi

Yönetmen: Aamir Khan
Yapımcı: Aamir Khan, Ajay Bijli, Sanjeev K. Bijli
Senarist: Amole Gupte
Oyuncular: Aamir Khan, Darsheel Safary, Tanay Chheda, Tisca Chopra, Vipin Sharma
Müzik: Shankar Mahadevan, Loy Mendonsa
 Ehsaan Noorani
Görüntü yönetmeni: P.S. Vinod
Sanat yönetmeni: Munira Khokhawala
Kurgu: Deepa Bhatia
Stüdyo: Anand Recording Studios
Dağıtıcı: UTV Motion Pictures
Türü: Dram Yapım yılı: 2007

Filmde bahsedilen; eğitim ve sosyal hayatındaki sorunlarının, film sürecinde çözüme kavuşturulduğu “hasta” bir çocuk. Yüzeysel anlaşılabilecek şey: “Bu tür sorunları olan çocukları örseleyerek toplumdan dışlamak yerine var olan yeteneklerini görünür kılabilecek alanlara yönlendirmeli, varlıklarının değerini hissettirmeliyiz.” olabilir. Lakin değinilen problemin özüne indiğimizde konunun hasta bir çocuk ve onun hayata kazandırılmasından çok daha derin bir toplumsal soruna dayandığını görüyoruz.

Çevremizde “özel” çocuklar, insanlar var. Sokakta yanıımızdan geçip giden o kadın, bir kafede yan masamızda oturan o adam, belki ilkokulda başarısız diye öğretmenlerimizin sürekli azarladığı o sınıf arkadaşımız... Öte yandan “neredeyse hepimiz” önünden akan nehirde kana kana içebilecekken başka nehirlerle susamış insanlarız.

Bu filmin konusu da tam olarak o mutlaka baktıklarımız ama görmediklerimiz üzerine. Dünyanın her yerinde var, kolay kolay da soyu tükenmeyecek, her birimize minicikken takılan ve belki ölene dek bileğimizden çıkmayacak olan pranga: Beklentiler.

Tırmanmaya çalıştığımız o kalın duvarın ötesinde ne olduğunu hepimiz biliyoruz: Toplumsal statü kazandıran meslekler, göreceliğini yitirmiş üstün fiziksel özellikler, belli alanlarda yüksek başarı oranları, önemli kişilerin ilgisini çeken önemli faaliyetler...

Hepimizin sınırından çıkmamamız gereken, kalın uçlu kırmızı kalemle çizilmiş dar çemberlerimiz var. Bu sınırlar içinde neler yapabileceğimizi düşünerek en kıymetlimizi dakika dakika harcarken epey uyanık olan biz, etrafımızı saran kırmızı çizgiyi fark edemeyecek kadar körüz. Tıpkı filmdeki anne-babanın, çocuk, tüm duvarı kaplayacak kadar büyük çizmesine rağmen o mükemmel resme kör olması gibi.

Filminden payımıza düşen fikir: Her “insan” özeldir. Bu filmde hasta bir çocuğun, varlığını olduğu gibi insanlara kabul ettirme mücadelesi münferit değerlendirilemez. Bilakis bu, küresel çapta bir sorunun tüm toplumları içine alan dışa vurumu.

Yaşamaya, herkesin sahip olduğu farklı yetenekleri, ilgi alanları, değişik duyguları ve düşünceleri olabileceğini kabul ettiğimiz bir dünyayla devam etme duasıyla...